

Józef Wójcikiewicz¹

NIE dla jasnowidza w postępowaniu karnym! Polemika

Streszczenie

Autor polemizuje z poglądem o możliwości i dopuszczalności udziału jasnowidza w procesie karnym w charakterze biegłego albo specjalisty. Sprzeciw jest uzasadniony zerową wartością diagnostyczną jasnowidztwa, potwierdzoną przez badania naukowe.

Słowa kluczowe

Proces karny, jasnowidztwo, wartość diagnostyczna, biegły.

Już w roku 2012 przypuszczałem, że przyjdzie mi jeszcze polemizować ze zwolennikami pseudonauki w procesie karnym, gdy w Księdze Pamiętkowej Profesora Mariana Filara² pisałem: „Dla pierwszego z autorów, niniejsza publikacja stanowi już czwartą³ w ciągu ostatnich trzydziestu lat, polemikę z paranauką w procesie karnym i cywilnym i zapewne nie ostatnią, jako że »Wiara w zjawiska nadprzyrodzone, podobnie jak inne formy irracjonalności, nie zna granic klasowych ani wyznaniowych, dotyka wszystkie instytucje, od najwyższych do najniższych«⁴. Wykazałem się wówczas niemałą

¹ Prof. dr hab. Józef Wójcikiewicz, kierownik Pracowni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ORCID: 0000-0001-7291-2074.

² J. Wójcikiewicz, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, „Dobry wróż dowodowy”? Paranauka w procesie sądowym, (w:) A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara, t. II, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 460.

³ J. Wójcikiewicz, Dowód naukowy w procesie sądowym, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000, s. 69–75; *idem*, Beyond psychology and law: Clairvoyance and dowsing as investigative tools, 11th European Conference on Psychology and Law, Lisbon, 5-8 June 2001; *idem*, (Nie)konwencjonalne metody śledcze, (w:) A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda (red.), Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2001, s. 547–558; *idem*, PSI – fakt czy artefakt? Konferencja „Niekonwencjonalne metody rozpoznawczo-wykrywcze w praktyce organów ścigania”, Pobierowo, 24–26 kwietnia 2003. Zob. także J. Wójcikiewicz, Niekonwencjonalne metody śledcze w polskiej kryminalistyce, (w:) E. Gruza, T. Tomaszewski, M. Goc (red.), Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2014, t. XVIII, s. 107–113.

⁴ S. Sutherland, Rozum na manowcach. Dlaczego postępujemy irracjonalnie, Książka i Wiedza, Warszawa 1996, s. 304.

zdolnością jasnowidzenia, o czym świadczy niniejsza polemika. Zostałem do niej wprost zachęcony przez Autorkę artykułu pt. Jasnowidz w postępowaniu karnym, dr Katarzynę Karolinę Borkowską, asesora (asesorkę?) Prokuratury Rejonowej Warszawa-Śródmieście, artykułu opublikowanego *notabene* jako materiał szkoleniowy (sic!) w numerze 1 z roku 2024 „Prokuratury i Prawa”. Pani Doktor optuje w nim za udziałem jasnowidza w procesie karnym w charakterze biegłego bądź specjalisty!

Cóż, na wstępie wypada uderzyć się we własne piersi. Przed 43 laty, a więc jeszcze zanim, jak domniemywam, Autorka przyszła na świat, napisałem, co następuje: „Na ostateczne rozstrzygnięcie problemu przydatności parapsychologii w pracy śledczej przyjdzie jeszcze poczekać. Tym niemniej organa ścigania w różnych krajach będą zapewne nieraz uciekać się w ostateczności do tych niekonwencjonalnych metod. I nie sądzę, aby należało to potępić: *Extrema necessitas extremis nititur rationibus*”⁵. To bardzo atrakcyjnie brzmiało dla młodego adepta kryminalistyki, ale już wkrótce okazało się uludą i 20 lat później napisałem: „(...) W sferze procesowej jasnowidztwo pełni i pełnić będzie nader istotną funkcję antytezy dowodu naukowego”⁶.

Minęło od tego czasu prawie ćwierć wieku i trzeba stwierdzić z całą odpowiedzialnością, że biorąc pod uwagę wyniki badań naukowych⁷, w procesie sądowym nie ma miejsca ani dla jasnowidza, ani dla różdżkarza, ani dla wahadlarza, ani dla każdego innego tego typu „biegłego”, chyba że w charakterze pozwanego czy oskarżonego!

Przyczyna jest prosta – to nie „brak logicznych względów” (s. 137), ale zera wartość diagnostyczna tych metod. Stosunkowo niewiele jest naukowych badań nad efektywnością jasnowidzów⁸, ale wszystkie przyniosły negatywne rezultaty. Jeszcze w latach siedemdziesiątych XX wieku M. Reiser i wsp.⁹ badali w Los Angeles 12 jasnowidzów, w tym 8 zawodowych. Przedstawiono im dowody z czterech spraw, z czego dwóch „wykrytych”. Kilkanaście lat później angielscy psycholodzy R. Wiseman i D. West¹⁰ przeprowadzili podobny eksperyment z udziałem trzech jasnowidzów i trzech studentów psychologii, także z negatywnym wynikiem. Ewentualne trafienia jasnowidza należy bowiem przypisać rachunkowi prawdopodobieństwa. Dobrze ilustrują to chociażby wyniki badań nad telepatią i prekognicją w eksperymencie z 1967

⁵ J. Wójcikiewicz, *Parapsychologia...*, s. 202.

⁶ J. Wójcikiewicz, *Dowód naukowy...*, s. 75.

⁷ Zob. przyp. 2 i 3 oraz cytowaną tam literaturę.

⁸ Na temat pseudonaukowego statusu radiestezji zob. J. Wójcikiewicz, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, „Dobry wróż dowodowy”..., s. 456–457.

⁹ M. Reiser, L. Ludwig, S. Saxe, C. Wagner, An evaluation of the use of psychics in the investigation of major crimes, *Journal of Police Science and Administration* 1979, vol. 7, nr 1, s. 18–25.

¹⁰ R. Wiseman, D. West, An experimental test of psychic detection, *The Police Journal: Theory, Practice and Principles* 1997, vol. 70, nr 1, s. 19–25.

roku, kiedy spośród 2112 reakcji było tylko 35 „trafień” (1,6%)¹¹, nb. zbieżne z danymi Komendy Głównej Policji z badań z 2000 roku, nad skutecznością jasnowidzów i radiestetów w znajdowaniu osób zaginionych: na 440 przypadków informacje jasnowidza potwierdziły się tylko w 5 sprawach (1,1%)¹². W szczególności jasnowidz nie pomógł w żadnej z głośnych spraw: Krzysztofa Olewnika, Iwony Wieczorek, Wojciecha Rułki, Anny Garskiej czy Madzi z Sosnowca. „Co naprawdę wie jasnowidz?” pytała retorycznie siostra jednego z zaginionych, Marka Kucharczyka po 17 wizytach u jednego jasnowidza i po odwiedzeniu kilkunastu innych – i sama sobie odpowiada: „On wie, że ma żonę i dzieci, którym musi kupić zeszyty i długopisy. To tylko wie!”¹³

Skąd zatem wciąż biorą się ciągoty do takich paranormalnych zjawisk po stronie organów procesowych i niektórych naukowców? Odpowiedział na to pytanie psycholog Stuart Sutherland, odpowiada także fizyk kwantowy Jim Al-Khalili: „Tajemnice trzeciego rodzaju obejmują zjawiska, dla których nie mamy racjonalnego wyjaśnienia i nie umiemy go sobie wyobrazić bez zmian praw fizyki. Przykłady: zjawiska parapsychiczne (...). Ze zrozumiałych względów ludzi najbardziej fascynuje właśnie ta trzecia kategoria – im dziwniejsza tajemnica, tym lepiej. Oczywiście żadnej nie należy traktować zbyt poważnie, ponieważ wszystkie dają się racjonalnie wyjaśnić, ale wtedy nie byłoby żadnej zabawy. Tajemnice trzeciego rodzaju nie są w istocie tajemnicami, lecz jedynie fikcją – opowieściami krążącymi w różnych kulturach i epokach (...). Lecz gdy tajemnice trzeciego rodzaju z nieszkodliwych wierzeń (...) przeistaczają się w niebezpieczne irracjonalizmy, mogą mieć szkodliwy wpływ na nasz los, na przykład, gdy osoby przypisujące sobie parapsychiczne moce oszukują niewinnych i bezbronnych klientów (...)”¹⁴.

A może zamiast angażować wróżki, jasnowidzów i różdżkarzy do śledztw w sprawach o zabójstwa, byłoby znacznie prościej zatrudnić medium, które wprost zapytałoby ofiarę: „Powiedz, kto cię zabił”¹⁵? Taką możliwość rozważała niedawno, choć, na szczęście, do negatywnych wniosków, również odnośnie do jasnowidzów, doszła Diana Brzezińska¹⁶.

¹¹ S. Knight, *Biuro przeczuć. Historia psychiatrii, który chciał przewidzieć przyszłość*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2024, s. 145.

¹² A. Tomaszewska, *Wykorzystanie informacji od jasnowidzów w poszukiwaniach osób zaginionych*, Warszawa 2000.

¹³ D. Wodecka-Lasota, *Oczy jasne, oczy mętne*, Magazyn Gazety Wyborczej 2001, 22 marca, s. 22–23.

¹⁴ J. Al-Khalili, *Radość nauki*, Zys i S-ka, Poznań 2024, s. 71–72.

¹⁵ Zob. M. Matzenaver, *Powiedz, kto cię zabił...*, *Gazeta Prawnicza* 1981, nr 5–6, s. 8.

¹⁶ D. Brzezińska, *Wykorzystanie biegłych z zakresu parapsychologii w postępowaniu karnym*, (w:) I. Domina, Ł. B. Pilarz (red.), *Naukowa analiza zagadnień z zakresu bezpieczeństwa narodowego, kryminalistyki i kryminologii*, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2022, s. 132–147.

Do sprawy przestępstwa można czasem dojść na skróty jednak korzystając z innych niż jasnowidztwo metod i z innych niż jasnowidz biegłych. To w szczególności bazy danych, fenotypowanie, *familial searching* czy trałowanie (art. 192a § 1 k.p.k.),

Bibliografia

1. Al-Khalili J., *Radość nauki*, Zysk i S-ka, Poznań 2024.
2. Brzezińska D., Wykorzystanie biegłych z zakresu parapsychologii w postępowaniu karnym, (w:) I. Domina, Ł.B. Pilarz (red.), *Naukowa analiza zagadnień z zakresu bezpieczeństwa narodowego, kryminalistyki i kryminologii*, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2022.
3. Knight S., *Biuro przeczuć. Historia psychiatrii, który chciał przewidzieć przyszłość*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2024.
4. Matzenaver M., *Powiedz, kto cię zabił...*, *Gazeta Prawnicza* 1981, nr 5–6.
5. Reiser M., Ludwig L., Saxe S., Wagner C., *An evaluation of the use of psychics in the investigation of major crimes*, *Journal of Police Science and Administration* 1979, vol. 7, nr 1.
6. Sutherland S., *Rozum na manowcach. Dlaczego postępujemy irracjonalnie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1996.
7. Tomaszewska A., *Wykorzystanie informacji od jasnowidzów w poszukiwaniach osób zaginionych*, Warszawa 2000.
8. Wiseman R., West D., *An experimental test of psychic detection*, *The Police Journal: Theory, Practice and Principles* 1997, vol. 70, nr 1, s. 19–25.
9. Wodecka-Lasota D., *Oczy jasne, oczy mętne*, *Magazyn Gazety Wyborczej* 2001, 22 marca.
10. Wójcikiewicz J., (Nie)konwencjonalne metody śledcze, (w:) A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda (red.), *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2001.
11. Wójcikiewicz J., *Beyond psychology and law: Clairvoyance and dowsing as investigative tools*, 11th European Conference on Psychology and Law, Lisbon, 5–8 June 2001.
12. Wójcikiewicz J., *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000.
13. Wójcikiewicz J., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., „Dobry wróż dowodowy”? *Paranauka w procesie sądowym*, (w:) A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. II, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.

14. Wójcikiewicz J., Niekonwencjonalne metody śledcze w polskiej kryminalistyce, (w:) E. Gruza, T. Tomaszewski, M. Goc (red.), Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2014, t. XVIII.
15. Wójcikiewicz J., Parapsychologia w pracy śledczej, Problemy Kryminalistyki 1981, nr 150.
16. Wójcikiewicz J., PSI – fakt czy artefakt? Konferencja „Niekonwencjonalne metody rozpoznawczo-wykrywcze w praktyce organów ścigania”, Pobierowo, 24–26 kwietnia 2003.

Against a clairvoyant as an expert witness in criminal proceedings! A polemic

Abstract

The author strongly criticizes the statement that a clairvoyant could be called as an expert witness or a specialist in criminal proceedings. The underlying reason is that clairvoyance's diagnostic value, which was confirmed in research studies, is virtually zero.

Key words

Criminal proceedings, clairvoyance, diagnostic value, expert witness.